

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації «Детінізація зайнятості як чинник забезпечення соціальної безпеки» здобувача ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка» Поліщука Вадима Дмитровича

1. Актуальність теми дисертації

Під впливом негативних глобальних чинників (війна, пандемія, корупція тощо) тіньова зайнятість стала причиною суттєвих деформацій на ринку праці, що у сучасних реаліях виявляється в деградації трудового потенціалу країни, підвищенні технічних та економічних ризиків, криміналізації ринку праці, недофінансуванні дохідної частини бюджетів та позабюджетних фондів усіх рівнів, що у сукупності формує значну загрозу соціальній безпеці українського суспільства. У результаті цього виникає необхідність подальшого пошуку шляхів подолання проявів тіньової зайнятості, розробки дієвих механізмів мінімізації її впливу на соціальну безпеку громадян тощо.

Отже, актуальність дослідження визначається потребою в поглибленні та вдосконаленні теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на подолання проявів тіньової зайнятості шляхом впровадження ефективних державних заходів для забезпечення соціальної безпеки громадян.

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Університету банківської справи, протокол № 2 від 31.10.2019 року.

2. Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами університету та кафедри

Дисертаційна робота виконана в межах розробки комплексної держбюджетної науково-дослідної теми «Соціальні виклики в умовах економічної турбулентності» (Державний реєстраційний номер 0123U102138). Тема роботи відповідає науковому напрямку кафедри соціального забезпечення та управління персоналом економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. У межах цієї теми автором розроблено підрозділ «Модель взаємозв'язку детінізації зайнятості та формування соціальної безпеки суспільства».

3. Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів

Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковим дослідженням, в якому викладено авторські розробки теоретичних, науково-методичних та практичних положень щодо удосконалення процесу детінізації зайнятості як чинника забезпечення соціальної безпеки.

Автором систематизовано та проаналізовано наукові підходи до визначення поняття детінізація зайнятості, визначено місце тіньової зайнятості у структурі взаємозв'язків поряд із тіньовою економікою та тіньовим ринком праці, а також проаналізовано причини та наслідки тіньової зайнятості на рівні підприємства та на державному рівні, що дозволило сформулювати авторське бачення концептуалізації сутності та процесу детінізації зайнятості за сучасних умов.

За результатами проведеного контент-аналізу та виокремлення критеріїв визначення сутності соціальної безпеки, Поліщуком В.Д. синтезовано існуючі підходи і запропоновано власну авторську дефініцію поняття соціальної безпеки, що поєднує підходи, сконцентровані на зовнішніх потенційних загрозах та важливості захисту соціальних систем, а також підходи, в основу яких покладено вивчення суб'єктивних конструкцій та захист соціальної ідентичності.

На основі опрацювання великих масивів звітної та статистичної інформації автором розвинуто теоретичні підходи, що визначають шляхи протидії формуванню тіньової зайнятості у нових економічних реаліях, що відповідно до авторського підходу, передбачають групування конкретних заходів за такими чинниками впливу як корупція, фіскальна політика, пандемія COVID-19 та воєнні дії. З урахуванням цих глобальних чинників Поліщуком В.Д. проаналізовано масштаби, особливості проявів, структурні елементи та соціально-економічні наслідки існування тіньової зайнятості, у результаті чого розроблено та систематизовано нові шляхи протидії проявам тіньової зайнятості у сучасних економічних реаліях, що можуть стати підсистемою окремого державного механізму детінізації зайнятості в Україні.

Поліщуком В.Д. розроблено модель для аналізу взаємозв'язку процесу детінізації зайнятості та формування соціальної безпеки суспільства за сучасних умов. Основою запропонованої моделі є застосування математичних методів для аналізу й оцінки поточної соціально-економічної ситуації у сфері тіньової зайнятості за рахунок розробки комплексу формалізованих показників, які характеризують тіньову зайнятість як детермінанти та індикатори у поєднанні з методикою нечіткої логіки, що найбільш глибоко за сучасних умов здатна охарактеризувати абстрактні соціальні процеси у математично-статистичному вимірі. Запропонована модель дозволяє емпірично підтвердити ефективність заходів детінізації зайнятості та спрогнозувати рівень соціальної безпеки на основі аналізу конкретних детінізаційних заходів та відобразити зв'язок між

показниками тіньової зайнятості та окремими рівнями соціальної безпеки у співвідношенні до загального рівня соціальної безпеки.

У дисертаційній роботі Поліщука В.Д. удосконалено систему заходів щодо мінімізації та запобігання соціально-економічним загрозам соціальній безпеці, що є елементом механізму пошуку резервів державного регулювання складових соціальної безпеки. Основою оновленого механізму, згідно авторських підходів, являється впровадження заходів, спрямованих на нарощування людського капіталу, які реалізуються у сфері забезпечення здоров'я, якісної освіти, побудови успішної кар'єри, благополуччя сім'ї тощо. А резервами для забезпечення реалізації вищезазначених заходів є сукупність об'єктивних залежностей і зв'язків між явищами та процесами соціально-економічних змін у розвитку людського капіталу та суспільства загалом. Окреслена в межах запропонованого механізму система заходів може бути використана органами державної влади для розробки моделі стабільного та сталого розвитку вітчизняної економіки.

У роботі подано удосконалену схему побудови механізму детінізації зайнятості, структурою якого передбачено наступні етапи: формування та легітимізація державної політики детінізації зайнятості; вибір та побудова стратегії протидії розвитку тіньової зайнятості; розробка та забезпечення правових і законодавчих основ протидії тіньовій зайнятості; проведення моніторингу державної політики детінізації зайнятості; створення мотивів і стимулів для переходу у офіційний сектор зайнятості; нарощення показників соціальної безпеки у офіційному секторі.

Автором на основі аналізу проблем сучасної практики та комплексу різноманітних напрямів діяльності державних органів з детінізації зайнятості, які впроваджені у європейських країнах, зокрема таких як Польща, Великобританія, Швеція, Франція, Литва, Угорщина, Іспанія, Німеччина і Нідерланди, а також шляхом застосування дворівневого рейтингового оцінювання визначено основні заходи боротьби з тіньовою зайнятістю, які можуть бути успішно адаптовані до реалій ринку праці сучасної України, серед яких Поліщуком В.Д. виділено наступні: запровадження трудових контрактів з «мінімальною кількістю годин»; надання 30% субсидії на оплату легальних послуг домашнього персоналу; стимулювання офіційного працевлаштування жінок шляхом надання державної соціальної підтримки; надання можливості індивідуальним підприємцям отримувати як офіційний дохід від своєї діяльності, так і допомогу по безробіттю; збільшення кількості інспекцій у найбільш «тінізованих» сферах економічної діяльності.

Результати досліджень, які наведені у дисертаційній роботі та опубліковані у наукових статтях, належать автору і є його науковим доробком.

4. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором вирішень, висновків, рекомендацій

Одержані результати є науково обґрунтованими і достовірними, оскільки повністю підтверджуються сучасними та взаємодоповнюючими методами досліджень. Одержані результати багаторазово апробовано у вигляді доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях та перевірено під час рецензування публікацій у фахових виданнях.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків рекомендацій забезпечується використанням синтезу сучасних наукових розробок вітчизняних та зарубіжних вчених з питань детінізації зайнятості та забезпечення соціальної безпеки українського суспільства.

Достовірність досліджень та отриманих результатів обумовлюється належною інформаційною базою: закони України, конвенції Міжнародної організації праці, статистичні дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки України, Євростату, Світового банку, законодавчі та нормативно-правові акти з питань зайнятості, монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених, ресурси мережі Інтернет.

Отже, використання сучасного теоретико-методологічного, методичного й інформаційного забезпечення зумовлюють належну обґрунтованість результатів дослідження, посилюють переконливість отриманих висновків і пропозицій.

5. Ступінь новизни основних результатів дисертації порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру

Вперше: розроблено модель взаємозв'язку процесу детінізації зайнятості та формування соціальної безпеки суспільства, яка передбачає глибоку оцінку поточної соціально-економічної ситуації у сфері тіньової зайнятості за рахунок розробки комплексу формалізованих показників, які характеризують тіньову зайнятість як детермінанти та індикатори. Модель здатна відобразити абстрактні соціальні процеси у математично-статистичному вимірі за рахунок комплексного використання методик нечіткої логіки, методу огортаючих даних та інструментів нелінійного програмування, що дозволяє здійснити прогноз рівня соціальної безпеки (вихідний параметр) на основі аналізу конкретних детінізаційних заходів (вхідний фактор);

удосконалено:

- понятійно-категоріальний апарат, зокрема введені нові трактування понять «детінізація занятості» та «соціальна безпека», які пропонується трактувати як: детінізація занятості – це процес зменшення обсягів тіньової зайнятості шляхом впровадження системи інтегральних заходів соціально-економічного,

організаційно-управлінського, нормативно-правового, інноваційно-технологічного та психологічного характеру, які спрямовані на формування стійкої протидії розвитку передумов, причин, чинників та джерел відтворення тіньового сектору на будь-якому з етапів зайнятості населення; соціальна безпека – це стан розвитку суспільства, при якому забезпечується захист життєво важливих соціальних інтересів людини, гарантується висока якість життя і розвиток людського потенціалу та збереження цілісності соціальної системи шляхом взаємодії її структурних складових і реалізації комплексу заходів соціальноорієнтованої державної політики відповідно до прогресивних суспільних потреб в усіх сферах життєдіяльності та на всіх рівнях безпеки;

- схему побудови механізму детінізації зайнятості, що передбачає впровадження комплексу взаємопов'язаних та взаємодіючих передумов, заходів, важелів і засобів організаційного та економічного характеру, методів державного управління та управлінських рішень, що формують поетапну систему регулювання зайнятості з боку державних інститутів і суспільства та спрямовані на її детінізацію на всіх рівнях соціально-економічних відносин;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні підходи, що визначають шляхи протидії формуванню тіньової зайнятості у нових економічних реаліях за такими напрямками: боротьба з корупцією, підвищення ефективності фіскальної політики, подолання наслідків пандемії COVID-19, трансформація ринку праці в умовах війни;

- комплексна система заходів щодо мінімізації та запобігання соціально-економічним загрозам соціальній безпеці, що є елементом механізму пошуку резервів державного регулювання складових соціальної безпеки, функціонування якого забезпечується сукупністю об'єктивних залежностей і зв'язків між явищами та процесами соціально-економічних змін у розвитку людського капіталу та суспільства загалом.

6. Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації

Аналіз кількості наукових публікацій, повноти опублікування результатів дисертації та особистого внеску здобувача до всіх наукових публікацій, опублікованих із співавторами засвідчив, що результати дослідження отримані автором самостійно та повною мірою відображені в публікаціях.

Основні результати дисертаційної роботи опубліковано самостійно та у співавторстві у 10 наукових працях, серед них: 3 статті у наукових періодичних виданнях (у т.ч. 1 – категорії А, індексована у Web of Science), 1 стаття в інших виданнях, 6 праць апробаційного характеру. З них відповідно до вимог п. 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зараховано 10 публікацій. Загальний обсяг публікацій, що належить особисто автору, становить 4,8 ум.-друк. арк.

6.1. Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Кравченко І. С., Поліщук В. Д. (2023). Взаємозв'язок між детінізацією зайнятості та соціальною безпекою суспільства за сучасних умов. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*, том 2, 49, 398-412 (Особистий внесок здобувача: розроблено методикку для аналізу й оцінки поточної соціально-економічної ситуації у сфері тіньової зайнятості та соціальної безпеки) (1,1 друк. арк.). doi: <https://doi.org/10.55643/fcартп.2.49.2023.3981>, Web of Science.

2. Поліщук В. Д. (2023). Соціальна безпека: сутність, складові, чинники, значення в умовах сучасних викликів. *Збірник наукових праць «Теоретичні та прикладні питання економіки»*, 2 (45), 157-164 (1,1 друк. арк.). doi: <https://doi.org/10.17721/tppe.2022.45.15>.

3. Кравченко І. С., Поліщук В. Д. (2023). Сучасні чинники формування та шляхи зменшення тіньової зайнятості в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*, 64, 55-74 (Особистий внесок здобувача: проаналізовано чинники виникнення тіньової зайнятості та внесено пропозиції щодо удосконалення шляхів протидії формуванню тіньової зайнятості за сучасних умов) (1,1 друк. арк.), doi: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2023.64.0>.

6.2. Статті в інших виданнях України:

1. Поліщук В. Д. (2021). Загрози соціальній безпеці у зв'язку із тінізацією зайнятості. *Науковий журнал «Альманах науки»*, том 1, (52), 40-43 (Особистий внесок здобувача: наведено класифікацію видів тіньового працевлаштування та визначено перелік заходів, що сприятимуть легалізації працевлаштування в окремих секторах господарювання України) (0,4 друк. арк.).

7. Апробація основних результатів дослідження на конференціях, симпозіумах, семінарах тощо

1. Поліщук В. Д. (2020). Соціальні нерівності в суспільстві: нові виклики XXI століття. Пріоритети сучасної науки (частина I): *матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції* (30-31 грудня 2020 р. , м. Київ), 56-57 (0,2 друк. арк.).

2. Поліщук В. Д., Кравченко І. С. (2020). Стан нелегальної зайнятості та її вплив на національну безпеку країни в умовах кризи. *Актуальні проблеми*

економіки, обліку, фінансів та права: теорія і практика (частина I): зб. тез. доп. Міжнародної науково-практичної конференції (22 грудня 2020 р., м. Полтава), 26-27 (0,1 друк. арк.).

3. Поліщук В. Д., Кравченко І. С. (2020). Корупція в Україні: проблемні питання та шляхи мінімізації проявів. Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права: теорія і практика (частина II): зб. тез. доп. Міжнародної науково-практичної конференції (22 грудня 2020 р., м. Полтава), 54-56 (0,2 друк. арк.).

4. Поліщук В. Д. (2021). Тіньове працевлаштування в Україні: матеріальні та моральні наслідки для найманих працівників. Потенційні шляхи розвитку науки (частина I): матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (21-22 грудня 2021 р., м.Київ), 28-29 (0,2 друк. арк.).

5. Поліщук В. Д. (2021). Оцінка рівня тінізації зайнятості в Україні під час карантинних обмежень. Наука, освіта та суспільство в XXI столітті: наукові ідеї та механізми реалізації (частина I): зб. тез. доп. Міжнародної науково-практичної конференції (14 грудня 2021 р., Полтава), 28-29 (0,2 друк. арк.).

6. Поліщук В. Д. (2021). Карантинні реалії на ринку праці: вихід «у тінь» через недосконалість трудового законодавства. Економіка, облік, фінанси та право: виклики сучасного інформаційного суспільства (частина I): зб. тез. доп. Міжнародної науково-практичної конференції (22 грудня 2021 р., м. Полтава), 49-50 (0,2 друк. арк.).

8. Наукове значення виконаного дослідження із зазначенням можливих наукових галузей та розділів програм навчальних курсів, де можуть бути застосовані отримані результати

У дисертації автором на теоретичному рівні:

- розвинуто категорійний апарат дослідження взаємозв'язку тіньової зайнятості та її впливу на соціальну безпеку за сучасних умов, удосконалено поняття «детінізація занятості» та «соціальна безпека».

- розроблено комплекс формалізованих показників, які характеризують тіньову зайнятість як детермінанти та індикатори, а також визначено рівні соціальної безпеки (матеріальна, демографічна та соціальна структура), що дають змогу здійснити їх кількісні обчислення та порівняння;

- математично обґрунтовано наявність змін рівня соціальної безпеки у відповідь на детінізацію зайнятості за умов оберненого зв'язку між непрямыми та нечіткими дестабілізуючими показниками тіньової зайнятості та зміною рівня соціальної безпеки в країні;

- розроблено інструментарій та модель аналізу взаємозв'язку процесу детінізації зайнятості та формування соціальної безпеки суспільства, а також апробовано її на основі статистичних даних 2014-2021 років;

- розроблено та систематизовано нові шляхи протидії проявам тіньової зайнятості у сучасних економічних реаліях, що передбачають групування конкретних заходів за такими факторами впливу як корупція, фіскальна політика, пандемія COVID-19 та воєнні дії;

- визначено дієві програми та заходи з детінізації зайнятості на основі аналізу досвіду окремих європейських країн;

- розроблено методичку аналізу ефективності діяльності державних органів з детінізації зайнятості на основі побудови дворівневого рейтингу, що формується шляхом опитування на базі електронних анкет;

- запропоновано механізм детінізації зайнятості, в основу реалізації якого на державному рівні покладені наступні етапи: 1. формування та легітимізацію державної політики детінізації зайнятості; 2. вибір та побудову стратегії протидії розвитку тіньової зайнятості; 3. розробку та забезпечення правових і законодавчих основ протидії тіньовій зайнятості; 4. проведення моніторингу державної політики детінізації зайнятості; 5. створення мотивів і стимулів для переходу у офіційний сектор зайнятості; 6. нарощення показників соціальної безпеки у офіційному секторі зайнятості.

Отримані результати розширюють та доповнюють теоретичні та наукові аспекти дослідження детінізації зайнятості як чинника забезпечення соціальної безпеки за сучасних умов, зокрема, щодо розробки дієвих механізмів детінізації зайнятості, її кількісної формалізації та наслідків впливу на соціальну безпеку суспільства в цілому, що можуть бути використані в наукових студіях, підручниках, довідковій літературі, а також у навчальних курсах із забезпечення соціальної безпеки, ринку праці та зайнятості для студентів різних спеціальностей закладів вищої освіти України.

Основні теоретичні та науково-методичні положення дисертаційної роботи впроваджено в: навчальний процес Львівського національного університету імені Івана Франка при складанні освітніх програм та підготовці методичного забезпечення з дисциплін: «Ринок праці», «Управління людськими ресурсами», науково-практичну діяльність Львівського національного університету при підготовці науково-практичного звіту на тему «Соціальні виклики в умовах економічної турбулентності» (Державний реєстраційний номер 0123U102138).

9. Практична цінність результатів дослідження із зазначенням конкретного підприємства або галузі, де вони можуть бути застосовані

Практична цінність результатів дисертаційного дослідження Поліщука В.Д. полягає в тому, що основні положення і висновки, наведені в дисертації, доведено

до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, впровадження яких сприятиме реалізації запропонованих напрямів діяльності державних органів в детінізації зайнятості.

Схема формування механізму детінізації зайнятості в контексті соціальної безпеки і система детермінант та індикаторів тіньової зайнятості населення, а також заходи протидії негативним явищам у системі державної фіскальної політики рекомендовані для використання у діяльності Рахункової палати України, що дозволить більш ефективно протидіяти системним загрозам економічного характеру та надасть можливості для прозорого регулювання тіньового сектору економіки, довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи №15/122 від 26.10.2023.

Методику аналізу ефективності діяльності державних органів з детінізації зайнятості на основі використання дворівневого рейтингу, сформованого шляхом опитування на базі електронних анкет, а також розроблені практичні рекомендації щодо детінізації зайнятості в Україні, які пов'язані з реалізацією державного управлінського механізму, спрямованого на підвищення прозорості системи регулювання, управління та стимулювання переходу працівників у офіційний сектор зайнятості на основі створення можливостей для забезпечення високого рівня якості життя та соціальної безпеки впроваджені у практику діяльності Києво-Святошинського районного центру зайнятості, довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи № 85/02/01-14 від 02.02.2023 р.

10. Оцінка структури дисертації, її мови та стилю викладення

Дисертація за структурою, мовою та стилем викладення відповідає вимогам МОН України.

Дисертацію заслухано та обговорено на науковому семінарі кафедри соціального забезпечення та управління персоналом Львівського національного університету Івана Франка (протокол № 2 від 28 вересня 2023 року). В процесі обговорення дисертації суттєвих зауважень, які стосуються суті роботи, не було.

Загальний висновок про відповідність роботи вимогам та підсумок по публікаціях.

На основі вищезазначеного можна зробити такі висновки щодо поданої дисертаційної роботи:

1. За актуальністю обраної теми, обсягом, достовірністю та рівнем апробації отриманих результатів, науковою новизною, обґрунтованістю висновків, практичною цінністю дисертаційна робота «Детінізація зайнятості як чинник забезпечення соціальної безпеки» **відповідає** вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

2. Дисертація *відповідає* спеціальності 051 «Економіка» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»).

3. Наукові праці Поліщука Вадима Дмитровича, опубліковані за результатами дисертаційної роботи, за кількістю та якістю *відповідають* пп. 8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

4. Дисертація «Детінізація зайнятості як чинник забезпечення соціальної безпеки» Поліщука Вадима Дмитровича *рекомендується* для подання до розгляду та захисту у спеціалізованій вченій раді.

Головуюча на засіданні наукового семінару,
завідувачка кафедри соціального забезпечення
та управління персоналом, к.е.н.,
доцент
19 жовтня 2023 року

Наталія ШЕГИНСЬКА

Підпис доц. Наталії ШЕГИНСЬКОЇ засвідчую.

Вчений секретар
Львівського національного
університету імені Івана Франка,
доцент

Ольга ГРАБОВЕЦЬКА